

рішення. Адже інтелектуально розвинена особистість повинна мати не тільки високий коефіцієнт розумового розвитку, а й сучасні знання, компетентності, соціальна адаптованість, які можуть бути гарантом успіху в особистому житті та професійній діяльності.

Проблеми сучасності зможуть вирішити тільки розвинуті, творчі особистості, які вміють нестандартно мислити і створювати щось нове, оригінальне. Сьогодні в шкільних класах та аудиторіях формується, набуває знань і навичок наше майбутнє – покоління, якому в найближчі роки доведеться активно втручатися в життя і взяти на себе відповідальність за долю держави.

Література

1. Державний стандарт базової і повної середньої освіти. – К. : КНТ, 2004, – 88 с.
2. Освітні технології : навч.-метод. посіб. / О. М. Пехота, А. З. Кіктенко, О. М. Любарська та ін. ; за ред. О. М. Пехоти. – К. : Видавництво А.С.К., 2003.
3. Пехота Е. Н. Індивідуальність учителя: теорія і практика / Е. Н. Пехота – Николаев, 1996.

І. В. Літвяга

Особливості педагогічної корекції сфери спілкування підлітків зони радіологічного контролю в умовах лікувально-оздоровчого закладу

Труднощі та суперечності переходу України до ринкових відносин посилюються наслідками аварії на Чорнобильській атомній електростанції, що суттєво позначилося на проблемах школи, особливо на розвитку дітей – як найбільш вразливої частини суспільства. У дітей частіше виникають стреси, фрустрації, конфлікти, кризи, що викликають соматичні захворювання, порушення функцій серцево-судинної, імунної, ендокринної та інших життєво важливих систем організму. Отже, труднощі підліткового віку значно обтяжуються проблемами зі здоров'ям і викликають певні ускладнення і суперечності у формуванні особистості дитини і, зокрема його сфери спілкування.

В умовах проживання дітей у зоні жорсткого радіологічного контролю за результатами проведеного попередньо дослідження виявлено відхилення у сфері спілкування підлітків, які характеризуються проявом негативних якостей, таких як агресивність, імпульсивність, подразливість, грубість, нетактовність, відчуженість тощо.

Вказані недоліки потребують науково обґрунтованої педагогічної корекційної роботи. Для формування належного підґрунтя успішного

навчання, виховання й розвитку підлітків доречною є своєчасно організована педагогічна корекція порушень у сфері спілкування.

Проблема педагогічної корекції є багатогранною. Її значущість у вихованні знайшла своє відображення як у класичній педагогічній спадщині (П. П. Блонський, Ф. Ф. Брюховецький, Л. С. Виготський, В. П. Кашенко, Г. М. Кубраков, А. С. Макаренко, М. Монтессорі, Й. Г. Песталоцці, І. О. Соколянський, В. М. Сорока-Росинський, В. О. Сухомлинський), так і в сучасній науковій думці (В. П. Биков, В. В. Вершиніна, А. В. Гребенкіна, Т. П. Калиновська, В. В. Нечипоренко, С. М. Новицький, М. І. Тютюнник, В. Г. Чужикова). Увагу багатьох дослідників привертає проблема тлумачення категорії спілкування. Обґрунтуванню спілкування як взаємодії людей та як виду діяльності присвячені праці філософів (М. С. Каган, М. С. Кветий, В. С. Коробейніков, Р. Х. Шакуров) та психологів (Н. В. Кузьміна, О. М. Леонтєв, О. О. Леонтєв, М. І. Лісіна, В. М. Панферов, В. М. Соковнін, О. І. Щербаков). Зміст спілкування з педагогічної точки зору досліджений С. М. Бажуковим, Л. М. Ликовою, Є. Р. Лихацькою, А. А. Пермьковим, В. Д. Семеновим, а роль конфліктів у процесі спілкування – В. М. Бехтеревим, П. П. Блонським, А. Р. Лурія, А. С. Макаренко, В. М. Мясіщевим, С. Т. Шацьким. Медичні аспекти впливу малих доз радіації на організм дитини розкриті Т. К. Набухотним, В. М. Пономаренком, В. Й. Шатило. Соціально-психологічні наслідки Чорнобильської катастрофи на дітей та підлітків висвітлені В. П. Биковим, М. Л. Боришевським, Є. І. Головахою, В. О. Моляко, Ю. Сасенком, В. О. Шатенком, В. Г. Чужиковою, С. І. Яковенком.

У дослідженні розглядається історико-методологічна основа проблеми педагогічної корекції загалом, та сфери спілкування зокрема.

Мета роботи: теоретичне обґрунтування, розробка та експериментальна перевірка гуманістично орієнтованої моделі педагогічної корекції порушень у взаєминах підлітків зони радіологічного контролю.

Педагогічний підхід у справі допомоги дітям з недоліками в розвитку й поведінці, в справі навчання та виховання дітей з аномаліями в розвитку інтелекту в Європі формується в кінці XVII – на поч. XIX століття. За його реалізацію виступають як педагоги, так і лікарі, громадські діячі.

Перші спроби навчання дітей з відхиленнями у розвитку в спеціальних навчальних закладах належать І. Г. Песталоцці, відомому швейцарському педагогу. Ним були обґрунтовані принципи роботи з „тупо розумними”: посиленість у навчанні, використання дидактичних

матеріалів, поєднання розумової і фізичної праці, навчання з продуктивною працею.

На рубежі XIX та XX століть відомий італійський педагог Марія Монтесорі створює ортофенічну школу для відсталих дітей, де застосовує систему сенсомоторного виховання дітей із затримкою у розвитку як основу лікувальної педагогіки. У Київській Русі, так само як і в Європі, ставлення до убогих, бідних, калік було неоднозначним. Коли їх ставало особливо багато (після війн, екологічних катастроф), пересування їх намагались обмежити. Для них при монастирях відкривали притулки („богодільні“) – Найвищий етап в історії вітчизняної корекційної педагогіки пов'язаний з періодом кінця XIX – початку XX століття у зв'язку з утворенням громадських установ навчання й виховання аномальних дітей.

На основі аналізу історичного шляху розвитку корекційної педагогіки виділимо три його етапи.

Перший етап – 1920–1930 рр. – вихідний, або етап передісторії проблеми. Педагогічна корекція як галузь наукового знання на цьому етапі представлена діяльністю видатних вітчизняних педагогів і психологів – В. П. Кашенка, С. Т. Шацького, Л. С. Виготського, В. М. Сороки-Росинського, І. О. Соколянського, А. С. Макаренка. Так, В. П. Кашенко був засновником лікувально-педагогічного закладу для дефективних, нервових та важких дітей. С. Т. Шацький зробив значний внесок у розробку проблем педагогіки соціального середовища, а саме: його впливу на формування дитини. Учений також звертається до проблеми занять з дітьми за видами діяльності, що призводило до необхідності створення ним відповідних програм, однією з яких є програма охорони здоров'я. Л. С. Виготський висунув ідею своєрідного розвитку особистості аномальної дитини, яка формується, як і звичайна дитина, під впливом взаємодії біологічного, соціального та педагогічного чинників. Також ученим були розроблені й науково обґрунтовані основи соціальної реабілітації аномальної дитини. На відміну від лікувальної педагогіки, Л. С. Виготський заклав основи соціальної педагогіки, яка нівелює негативні соціальні новоутворення у процесі формування особистості дитини в ігровій, навчальній, трудовій та інших видах діяльності. Певні прогресивні зміни в цей період відбувались завдяки невтомній праці інших науковців, одним з яких був В. М. Сорока-Росинський (очолював школу ім. Ф. Достоєвського, вихованнями якої були безпритульні і важковиховувані діти та підлітки), що наголошував на необхідності не відшукувати недоліки, а знаходити напрями їх компенсації. Він також стверджував, що всі діти без виключення піддаються педагогічній

корекції. Результати навчання сліпоглухонімих, теоретичні основи якого були розроблені І. О. Соколянським, реально продемонстрували великі можливості корекційної педагогіки, виявивши, що умовою успіху корекційного навчання є організація повноцінного життя та спілкування дитини. А. С. Макаренко зробив вагомий внесок у розвиток соціальної роботи з різними категоріями дітей; він вважав, що дефективними є не діти, а методи, за допомогою яких вони виховуються.

До етапу, який визначений нами як вихідний, слід віднести виникнення науки педології та її скасування у 30-ті роки. Педологія намагалася будувати свою діяльність на таких принципах, як: створення синтезованої системи знань про дитину; генетичний принцип у контексті динаміки і тенденцій її розвитку; особлива методологія вивчення дитинства; перехід від пізнання дитини і її світу до його зміни.

Другий етап - 1950-1970 рр. - поступове відновлення та реформування процесу педагогічної корекції.

Вже починаючи з 50-х років нашого століття, в корекційній педагогіці, як і в багатьох інших галузях науки, були зроблені суттєві кроки щодо активізації спеціальних досліджень, розробки нових підходів у сучасній корекційно-педагогічній діяльності з дітьми та підлітками з проблемами в розвитку й відхиленнями у поведінці. Яскравим прикладом такого роду є система Ф. Ф. Брюховецького у школах м. Краснодар. Творчо переосмисливши ідеї А. С. Макаренка, Ф. Ф. Брюховецький реалізував головні з них із урахуванням соціальних умов виховання у післявоєнний період.

Одним з педагогів-майстрів цього етапу був В. О. Сухомлинський, який застосовував у своїй роботі принципи та методи педагогічної корекції. Керуючись принципами природовідповідності, єдності природного й соціального в людині, він визначив центром педагогічної діяльності дитину, її прагнення, бажання, інтереси, нахили, здібності.

Прикладом утілення ідей педагогічної корекції у вказаний період стала Мамлютська школа-інтернат (Казахська РСР) для туберкульозних дітей. Санаторна школа ставила завдання не лише лікувати, але й навчати та виховувати.

Педагоги 50-70-х рр. створювали альтернативні за формою, але загальноприйняті за сутністю виховні корекційні системи.

Третій етап - 1980-1990 рр. - системне реформування процесу педагогічної корекції.

Вагомий внесок у розвиток педагогіки в цей період зробив грузинський педагог Ш. О. Амонашвілі, який був спеціалістом у сфері

початкового навчання та „педагогіки цілісного життя дітей і дорослих“, а саме, він наголошував на необхідності створення середовища для нормального розвитку особистості. В. В. Нечипоренко, директор Хортицького навчально-реабілітаційного багатoproфільного центру Запорізької області, наголошує не лише на відновленні фізичного здоров'я, а й поновленні особистісного та соціального статусу вихованців. У основі процесу комплексної реабілітації покладено принцип організаційно-технологічного поєднання програм медичної, психологічної та соціально-педагогічної реабілітації. Проблемою педагогічної корекції в сучасних умовах займається С. М. Новицький, соціальний педагог Хортицького навчально-реабілітаційного багатoproфільного центру, який наголошує на взаємозв'язку поняття корекції з поняття норми.

Н. В. Гребенкіна з м. Тюмені досліджувала проблеми прогнозування можливості навчання дітей з ослабленим здоров'ям в умовах реабілітаційного центру (1999 р.).

Аналіз сучасних досліджень впливу Чорнобильської катастрофи на розвиток корекційної та реабілітаційної педагогіки дозволив виділити два аспекти усвідомлення аварії на ЧАЕС: 1) як надзвичайної ситуації; 2) як чинник соціальних, медичних та психологічних змін у суспільстві.

Для поглиблення розуміння процесу педагогічної корекції порушень сфери спілкування підлітків чорнобильської зони в дисертації здійснено теоретичний аналіз сутності базових понять „корекція“, „педагогічна корекція“, „спілкування підлітків“, „умови зони радіологічного контролю“.

Реабілітація, з точки зору філософії, є всезагальною категорією, а корекція - одиничною. Комплексна реабілітація у будь-якому закладі здійснюється за такими етапами: діагностика, корекція, профілактика.

Педагогічна корекція - це сукупність певних педагогічних засобів, форм та методів, спрямованих на виправлення недоліків, пов'язаних з навчанням, вихованням та розвитком дитини.

Педагогічна корекція сфери спілкування передбачає:

- виявлення специфіки міжособистісного спілкування з урахуванням їх установок, цілей, намірів;
- побудову загальної стратегії взаємодії;
- реалізацію цієї стратегії у процесі спілкування, що спрямована на зміну поведінки, ціннісно-мотиваційної сфери і особистісно-змістових новоутворень партнера.

Загальнофілософська методологія стає підґрунтям для дослідження проблеми спілкування. Об'єктивний науковий аналіз потребує

нищення підлітків зони радіологічного контролю у філософських категоріях всезагального, одиничного та особливого. Обраний методологічний підхід задає відповідну логіку дослідження: виявлення загальних властивостей і структури процесу спілкування (всезагальне); аналіз специфіки міжособистісної сфери спілкування підлітків (особливе); обґрунтування якісних змін сфери спілкування підлітків, які постраждали внаслідок аварії на ЧАЕС (одиничне).

У наукових дослідженнях категорія спілкування розглядається як: а) особлива форма взаємодії людей (М. С. Каган, М. С. Кветний, В. С. Коробейников, Р. Х. Шакуров); б) елемент і категорія загальної теорії систем (Б. Ф. Ломов, О. О. Бодальов, М. П. Єрастов, М. О. Обозов, Б. Д. Паригін); в) вид діяльності (В. М. Соковніна, М. І. Лісіна, О. М. Леонтєв, О. О. Леонтєва, В. М. Панферов).

У структурі спілкування при цьому виділяється: 1) комунікативна, інтерактивна та перцептивна складові (Г. М. Андрєєва); 2) змістовий та формальний аспекти (Б. Д. Паригін); 3) контакту, інформаційна, спонукальна, амотивна, координаційна функції, а також функції розуміння, встановлення відносин, впливу (Л. А. Карпенко).

Особливе місце у системі взаємозв'язку та взаємозумовленості категорій і понять дослідження займає конфлікт як показник якісних характеристик сфери спілкування (прихований стан незадоволення, відкрите зіткнення, пасивний протест).

Конфлікти, які виникають у процесі різних видів діяльності, спілкування школярів у групі, за їх джерелами поділяються на: конфлікт миттєвої емоційної розрядки; конфлікт через злам динамічного стереотипу; ціннісні конфлікти.

Для розкриття сутності проблеми корекції процесу спілкування підлітків зони радіологічного контролю в дослідженні детально проаналізовано феномен підліткового віку як етапу соціалізації особистості.

Виділимо також фактори, які утруднюють процес спілкування, і які слід ураховувати, організовуючи спілкування підлітків, а саме: 1) *ситуативні* – виникають у спілкуванні через різне розуміння ситуації, що викликане різним ступенем включення тих, хто спілкується, у ситуаційний контекст; 2) *змістові* – виникають через нерозуміння однією людиною іншої з причини відсутності необхідного контексту; 3) *мотиваційні* – виникають у ситуаціях невизначеності сутності мотивів комунікації; 4) *„бар'єри уявлення про іншого”* – виникають через те, що комунікатор не має точного уявлення про свого партнера, помилково оцінює його культурний рівень, потреби та

інтереси; 5) відсутність зворотного зв'язку у спілкуванні; 6) прагматичні - виникають у результаті різноманітних прагматичних відносин між системою знаків та їх споживачами.

На основі аналізу різних теоретичних підходів до проблеми педагогічної корекції сфери спілкування підлітків і виділення її структурних та процесуальних компонентів, нами розроблена модель педагогічної корекції недоліків сфери спілкування підлітків зони радіологічного контролю (рис. 1).

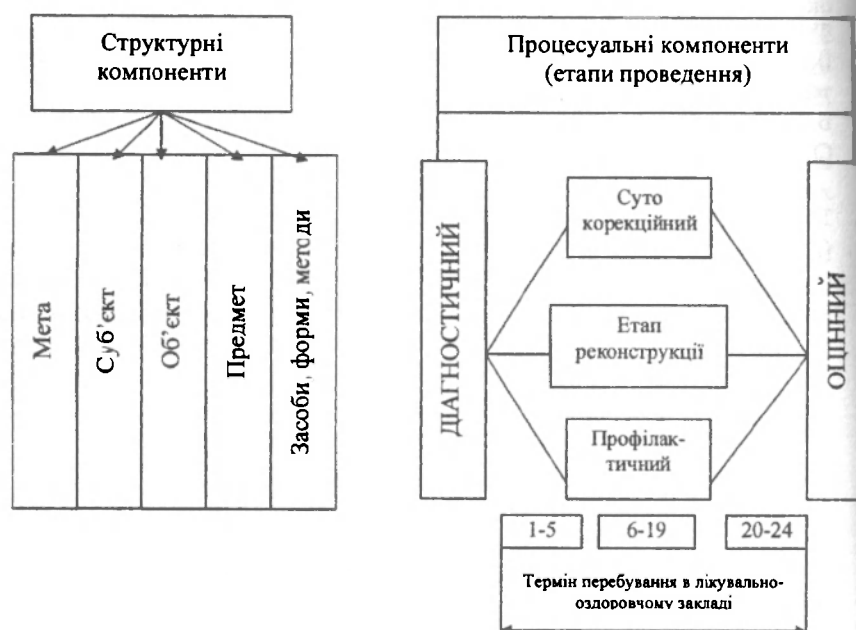


Рис. 1. Модель педагогічної корекції порушень у сфері спілкування підлітків зони радіологічного контролю в умовах лікувально-оздоровчого закладу

Особливості виявів і перебіг підліткового віку визначається конкретними соціальними обставинами життя, зокрема наслідками Чорнобильської аварії, фізіологічними змінами, змінами в розвитку пізнавальних процесів та формуванні особистості дитини. Це має бути враховане в практичній роботі з метою попередження та уникнення порушень спілкувальної сфери підлітка.

Стратегія корекційної роботи з підлітками в оздоровчих закладах має ґрунтуватися на методах розширення розвивального життєвого простору підлітка шляхом залучення її до різних видів діяльності.

У дослідженні викладено: результати діагностики рівня сформованості сфери спілкування підлітків; етапи організації педагогічної корекції міжособистісних стосунків; результати експерименту щодо педагогічної корекції сфери спілкування підлітків в умовах лікувально-оздоровчого закладу.

Програма експериментальної роботи вміщувала констатувальний, діагностичний, формувальний та оцінний етапи.

Експеримент проводився на базі санаторіїв „Лісовий берег“, „Богунія“ Житомирської області, „Червона калина“ Рівненської області, „Південний“ м. Миргорода Полтавської області та середньої загальноосвітньої школи I-III ступенів № 28 м. Житомира нами було опитано 120 вихователів і 900 підлітків різних районів Житомирської області (Коростенського, Коростишівського, Лугинського, Овруцького, Малинського, Житомирського, Олевського та ін.) і м. Житомира.

Слід зауважити, що з них 425 дітей належать до експериментальних груп, 365 – до контрольних – це діти з екологічно чистої зони (Житомирський, Коростишівський райони, м. Житомир).

Після теоретичного (робота з педагогічною, психологічною, соціальною літературою) й практичного (довільних та цілеспрямованих спостережень, тестів, бесід із дітьми та вихователями) аналізу сфери спілкування підлітків виявлено ряд порушень, зумовлених факторами дії іонізуючого випромінювання внаслідок аварії на ЧАЕС. Зокрема, це – агресивність, ворожість, подразливість, грубість, нетактовність, підозріливість, відчуженість, неврівноваженість, дезорганізованість, скептицизм, негативізм, переоцінка себе, своїх можливостей і вчинків, прагнення опинитися в центрі уваги, тим самим підкреслюючи недолугість інших тощо.

У ході діагностики нами було проведено ряд методик та тестів, за допомогою яких досліджуються перераховані спілкувальні властивості, для визначення недоліків у сфері спілкування підлітків зони радіологічного контролю, а саме: тест В. Ряховського; тест „Чи вмієте ви слухати“; тест „Рівень асертивності“; тест „Рівень врівноваженості“; тест „Рівень агресивності“; тест Басса-Дарки; тест „Виявлення особистісної схильності до конфліктної поведінки“; „Модифікований варіант інтерперсональної діагностики Тлірі“; „Методика групової оцінки особистості“.

Загальні результати про сформованість спілкувальних властивостей у підлітків Чорнобильської зони наведені в таблиці 1 у відсотках.

Таблиця 1

Зведені дані про сформованість спілкувальних властивостей у підлітків зони радіологічного контролю на початку заїздів

Спілкувальні властивості	Експериментальні групи (у %)	Контрольні групи (у %)
Комунікабельність	83	85
Некомунікабельність	4	4
Надмірна комунікабельність	13	11
Уміння слухати	33	35
Уявлення про асертивність	87	83
Незадоволення собою та оточуючими	53	56
Схильність до агресивних імпульсів	90	89
Урівноваженість	40	43
Суперництво й пристосування	78	80
Співробітництво й уміння йти на компроміс	22	20
Гармонійність особистості	61	65
Акцентуація негативних спілкувальних властивостей	37	36

У ході застосування „Методики групової оцінки особистості” було виділено три групи підлітків: з високим, середнім та низьким рівнем розвитку спілкувальних властивостей. Порівнюємо діапазони (мінімальна і максимальна межі) розвитку спілкувальних властивостей за рівнями (низький, середній, високий) та належністю підлітків до експериментальної (Коростенський район) та контрольної (Лугинський район) груп за таблицею 2.

Таблиця 2

Рівні сформованості спілкувальних властивостей підлітків чорнобильської зони

Рівні	Низький	Середній	Високий
Райони			
Коростенський	1,3 - 3	1,8 - 3,7	2,5 - 4,7
Лугинський	2 - 3,3	2,4 - 3,6	2,8 - 4

Використання „Методики групової оцінки особистості” засвідчило порівняно однакові результати розвитку спілкувальних властивостей як в експериментальній, так і в контрольній групі, не зважаючи на те, що існує надто широкий діапазон розвитку деяких властивостей (мінімальне значення розвитку мобільності 2,1; максимальне - 4,7), що й пояснює незначні розбіжності цифрових значень в обох групах.

Загалом же в 30 % опитаних з експериментальних та в 26 % - з контрольних груп майже всі властивості слабо розвинені. Є група

дітей, в яких чітко простежується контраст розвитку цих спілкувальних властивостей (одні розвинені недостатньо – авторитетність, тактовність, здатність викликати до себе довіру, а інші сильніше – дисциплінованість, працелюбність). Лише в незначній частини підлітків (14 % – експериментальна, 11 % – контрольна групи) на більш-менш належному рівні сформовані всі вирізнені спілкувальні властивості.

Таким чином, теоретичне обґрунтування та експериментальна перевірка вад у сфері спілкування підлітків зони радіаційного забруднення дали нам підстави створити гуманістично орієнтовану систему засобів, форм та методів педагогічної корекції.

Однією з головних умов ефективності педагогічної корекції є її одночасне узгоджене здійснення на багатьох рівнях: особистісному, мікрогруповому, структурному, рівні закладу.

Програма педагогічної корекції процесу спілкування підлітків складалася з таких етапів: встановлення відносин довір'я з підлітком (як вище згадувалось); формування позитивної самооцінки; вироблення навичок правильного спілкування; розвиток комунікабельності; формування вміння правильно розв'язувати конфліктні ситуації; розвиток емпатії; формування вмінь та навичок слухати, розвиток асертивності; уникнення агресивних виявів поведінки, ворожості; формування навичок міжособистісного спілкування.

Формувальний етап експерименту включає наступні етапи педагогічної корекції, які співпадають із методами педагогічної корекції порушень у сфері спілкування підлітків чорнобильської зони:

- суто корекційний (виправлення конкретних недоліків, виявлених під час діагностики сфери спілкування підлітків зони радіаційного забруднення);

- етап реконструкції (включення підлітків у різні види діяльності);

- профілактичний (дії медичних працівників, психологів).

Пропонуємо загальну схему впровадження етапів проведення педагогічної корекції спілкування в термін перебування (24 доби) дітей у лікувально-оздоровчому центрі:

- 1-5 доба – діагностичний етап;

- 6-19 доба – суто корекційний етап, етап реконструкції, профілактичний етап;

- 20-24 доба – оцінний етап.

Оскільки метою суто корекційного етапу є відновлення спілкувальних властивостей підлітків чорнобильської зони, пропонуємо програму педагогічної корекції конкретних порушень у сфері

спілкування на зміну (24 доби), виявлених на діагностичному етапі: розвиток комунікабельності (ігри, методи корекції шляхом раціональної організації дитячого колективу та культури здорового сміху), асертивності (тренінг, вправи), впевненості в собі (тренінг), комунікативної, інтерактивної і перцептивної функцій спілкування (ігри), уникнення негативних емоцій та розвиток самоповаги (бесіда, тренінг, вправа) та формування вміння правильно розв'язувати конфліктні ситуації (тренінг).

Здійснення комплексної системи корекційних заходів дозволило зібрати зведені дані про сформованість спілкувальних властивостей після закінчення заїздів (табл. 3).

Таблиця 3

Зведені дані щодо сформованості спілкувальних властивостей у підлітків зони радіологічного контролю по закінченні заїздів (у %)

Спілкувальні властивості	Експериментальні групи	Контрольні групи
Комунікабельність	92	88
Некомунікабельність	1	3
Надмірна комунікабельність	7	9
Уміння слухати	72	64
Уявлення про асертивність	100	89
Незадоволеність собою та оточуючими	18	39
Схильність до агресивних імпульсів	35	64
Урівноваженість	87	63
Суперництво й пристосування	25	53
Співробітництво й уміння йти на компроміс	75	47
Гармонійність особистості	85	77
Акцентуація негативних спілкувальних властивостей	11	23

Нами визначені середні значення та побудовані графіки вираженості усіх спілкувальних властивостей, представлених у „Методиці групової оцінки особистості” на початку та в кінці заїздів усіх дітей із експериментальних та контрольних груп (рис. 2, 3), що брали участь у дослідженні (Лугинський район – січень-лютий 1998 р., квітень 1998 р.; Овруцький район – травень 1997 р., червень 1998 р.; Олевський район – липень-серпень 1998 р.; Малинський район – липень 1998 р.; Коростенський район – квітень 1998 р.), за якими можна простежити динаміку позитивних змін у ході педагогічної корекції порушень у сфері спілкування підлітків зони радіологічного контролю в експериментальних групах.

Експериментальну систему засобів, форм та методів педагогічної корекції порушень можна вважати достатньо ефективною. Кількість підлітків, які досягли високого та середнього рівнів сформованості досліджуваних спілкувальних властивостей, перевищує 80 %.

Завдяки цілеспрямованому впливу на сферу спілкування підлітків відбулися суттєві зміни у розвитку спілкувальних властивостей:

- підвищився рівень розвитку комунікабельності (92 % проти 83 %), уміння слухати (72 % проти 33 %), асертивності (100 % проти 87 %), урівноваженості (87 % проти 40 %);

Отже, рівень сформованості в підлітків експериментальних груп спілкувальних властивостей випереджає відповідний рівень у контрольних групах порівняно з вихідним рівнем.

Узагальнені результати проведеного дослідження підтвердили висунуту нами гіпотезу і дали змогу сформулювати такі висновки:

1. Історія зарубіжної та вітчизняної корекційної педагогіки характеризує основні напрямки в її розвитку, показує етапи її становлення, провідні тенденції в розробці проблем виявлення, попередження й подолання відхилень у розвитку й поведінці дітей та підлітків, етимологію аномального розвитку дитини, її залежність від соціально-біологічних умов і психобіологічних причин, розкриває картину титанічної праці лікарів, педагогів, психологів, громадських діячів у розробці провідних проблем корекційної педагогіки.

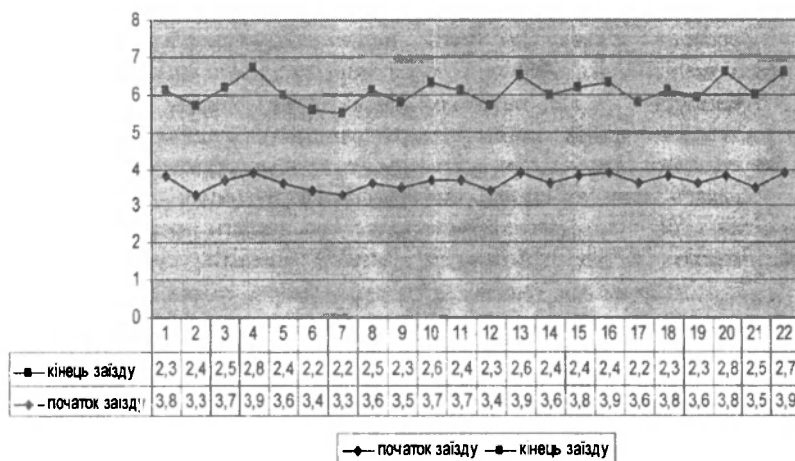


Рис. 2. Експериментальні групи

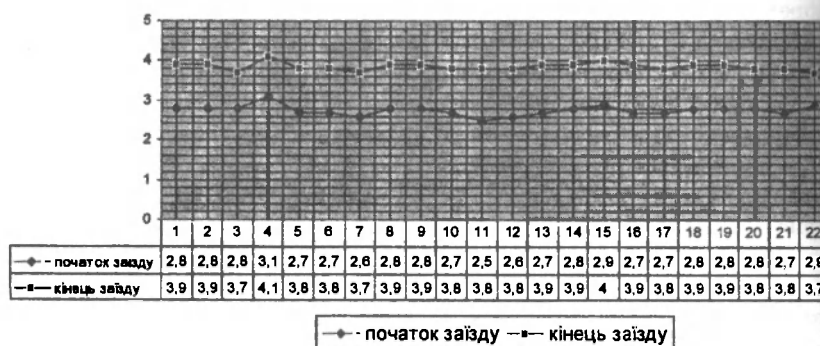


Рис. 3. Контрольні групи

Проведений аналіз літератури дав підстави для виділення трьох періодів становлення педагогічної корекції ХХ століття. Кожен етап характеризується розвитком і формуванням структури й змісту педагогічної корекції, які відзначилися нерівномірністю, яка пов'язана з соціально-економічними чинниками розвитку суспільства і підтверджує конкретно-історичний характер самої педагогічної науки.

2. На основі результатів численних сучасних досліджень, присвячених проблемам корекційної педагогіки, а також досліджень, безпосередньо пов'язаних з аварією на ЧАЕС, нами виділено два періоди розуміння Чорнобильської катастрофи:

1 етап – аварія на ЧАЕС як надзвичайна ситуація – тривав протягом 1986 – 1989 рр., характеризується станом психологічної неготовності до адекватного сприйняття аварії, що пояснюється унікальністю аварії, слабкою підготовленістю людей до раціональних дій у випадку атомної тривоги, відсутністю конкретної інформації.

2 етап – наслідки постчорнобильського синдрому – триває з 1989 р. до нинішнього часу, він характеризується політичними, соціальними, медичними, психологічними та іншими змінами в суспільстві загалом.

3. Спілкування є необхідною умовою існування людини, одним із найважливіших чинників її соціального розвитку. Аналіз спілкування з філософської, соціологічної, психологічної точок зору (як виду діяльності та процесу взаємодії) дає можливість визначити його соціально-педагогічний статус – фактор формування особистості.

4. Наслідки Чорнобильської катастрофи викликають зміни в стані здоров'я дітей, які потрапили під дію малих доз радіації, оскільки клітини дитячого організму є найбільш радіочутливими.

Обраний нами загально філософський методологічний підхід відповідає логіці дослідження: виявлення загальних властивостей і

структури процесу спілкування (всезагальне); аналіз специфіки міжособистісної сфери спілкування підлітків (особливе); обґрунтування якісних змін сфери спілкування підлітків, що постраждали внаслідок аварії на ЧАЕС (одиничне).

5. Створена нами експериментальна модель педагогічної корекції порушень у сфері спілкування підлітків зони радіологічного контролю в умовах лікувально-оздоровчого центру та проведена експериментальна робота дають підстави стверджувати, що ефективність педагогічної корекції залежить від її поетапного здійснення, а саме: діагностики; суто корекції, реконструкції, профілактики; оцінки, а також одночасного узгодження на особистісному, мікрогруповому, структурному та мегарівнях.

6. Експериментальна перевірка розробленої системи засобів, форм та методів педагогічної корекції порушень у сфері спілкування підлітків зони радіологічного контролю підтвердила її ефективність. Кількість підлітків, які досягли високого та середнього рівнів сформованості досліджуваних спілкувальних властивостей, перевищує 80%.

Спілкування підлітків є ефективним; педагогічна корекція сприяє тому, що спілкування підлітків стало більш приємним і продуктивним; зросла впевненість у процесі входження в контакт; підвищився рівень самоповаги, моральної свідомості, упевненості в собі, збільшився авторитет підлітків в їх групах, зменшилася кількість конфліктів, що вказує на збагачення сфери спілкування підлітків чорнобильської зони.

Таким чином, у ході дослідження обґрунтовано необхідність педагогічної корекції порушень у сфері спілкування підлітків зони радіаційного забруднення; розроблено модель педагогічної корекції порушень у спілкуванні підлітків чорнобильської зони в умовах лікувально-оздоровчого закладу; експериментально підтверджено педагогічну ефективність застосування цієї моделі.

Перспективи подальшої роботи ми вбачаємо в декількох напрямках, а саме:

- у сфері історико-педагогічної науки глибокої теоретичної розробки потребує аспект становлення та розвитку корекційної педагогіки загалом;

- у сфері корекційної педагогіки потребує подальшого вдосконалення система засобів, форм та методів педагогічної корекції порушень спілкувальної сфери підлітків чорнобильської зони.